

**Історія України
у світлі регіональних
досліджень**

Євреї Південної Бессарабії: особливості розселення та господарчої діяльності (перша половина XIX ст.)

У статті досліджуються питання розселення євреїв на території Південної Бессарабії, зокрема в містах Ізмаїл і Кілія в першій половині XIX ст. На підставі архівних матеріалів з'ясується кількість представників єврейського етносу на землях регіону, особливості його розміщення; господарча діяльність та майновий стан.

Ключові слова: євреї, Південна Бессарабія, Ізмаїл, Кілія, торгівля, землеробська комуна, господарство, чисельність.

На території сучасної України євреї з'явилися понад дві тисячі років тому в кримських колоніях, заснованих греками. Єврейські купці в XIII-XIV ст. вже вели торгівлю в Акермані та Кілії. На землях Бессарабії євреї оселилися за часів правління молдавського господаря Романа I (1393-1394). На початку XVI ст. вони посилено переселялися в регіон з Польщі та Німеччини. Мешкали тогочасні євреї в основному в містах і містечках. Їх появі в цьому краї передувало складне переплетення різноманітних внутрішньополітичних, військових та дипломатичних подій.

Необхідність прискореної колонізації південноукраїнських земель сприяла появі на цих землях представників різних етносів. Як зазначав один з авторів кінця XIX ст.: «Наш уряд, турбуючись про заселення цього краю, який в деяких місцях взагалі не мав постійного населення, ... за допомогою пільг переселив сюди багато іноземних колоністів, серед яких опинилися й польські євреї» [1, с. 163]. Особливо активним цей рух став після другого поділу Речі Посполитої (1793 р.).

Автор одного з томів матеріалів для географії та статистики Російської імперії капітан О. Защук, характеризуючи населення краю, зазначав, що «ще плем'я (євреї – Л.Ц.) розкидане повсюди, і в Бессарабії становить доволі важливу частку населення, як за кількістю, так і тому, що майже вся місцева торгівля знаходиться в їхніх руках» [2, с. 171]. В якості попередніх місць перебування бессарабських євреїв автор називає Іспанію, Німеччину, Польщу.

Збільшення кількості єврейського люду на кордонах держави змусило уряд прийняти спочатку указ про «межу постійної єврейської осілости» (23.12.1791 р.), а згодом (09.12.1804 р.) «Положення про устрій євреїв». Згідно з цими документами, землі Південної України, а пізніше й територія Південної Бессарабії, увійшли до цієї «зони осілости» [3, с. 55].

Імперське законодавство поділяло євреїв на дві категорії: а) за віросповіданням (караїми та равиністи); б) за підданством (розрізняючи євреїв-іноземців, євреїв Царства Польського, євреїв – підданих Російської імперії). Окрім цього, майже одночасно зі створенням «зони осілости» царський уряд встановлював спеціальні податкові збори для євреїв. Наказом 1794 р. було встановлено подвійне оподаткування євреїв (і чоловіків, і жінок), що знайшло своє продовження в положенні 1804 р. Однак навіть такі обмеження не зупинили процесу переселення євреїв на південноукраїнські землі.

Відомо, що між єврейськими громадами (кагалами) і місцевою адміністрацією підписувалися угоди, тексти яких надають певну характеристику переселенцям. Єврейські товариства вимагали для себе особливих умов переселення, як от: можливість безмитного провозу з собою певної кількості вина для подальшої його реалізації; право на торгівлю горілкою в регіоні тощо. Зі свого боку, губерньська адміністрація намагалася якомога зменшити «апетит» єврейський колоністів, вимагаючи від них добропорядної поведінки;

наявності капіталів для облаштування на нових місцях; приведення з собою не менше 5 осіб-переселенців [4, с. 93].

«Положення про устрій євреїв» 1804 р. відкрило для них доступ до земель, в розумінні придбання у власність незаселених земель або оренду поміщицьких маєтків на всій території, що входила в «зону осілости». Окрім цього, положення надавало бідним євреям можливість переселятися на незаселені державні землі з правом отримання кредиту від держави на облаштування на новому місці. Нові землевласники отримували також звільнення від рекрутської повинності. Це рішення держави можна пояснити, з одного боку, бажанням активізувати процес колонізації південноукраїнських земель; а з іншого – прив'язати євреїв до землі шляхом їх включення до землеробського виробництва. Однак більшість євреїв – переселенців продовжували займатися своїми традиційними справами – торгівлею та ремеслами.

Взагалі, оцінюючи царське законодавство щодо євреїв, можна виділити три основних мотиви появи значної кількості законів щодо представників цього народу. По-перше, це мотив віросповідальний, який заохочував усілякими пільгами євреїв до переходу в християнство; по-друге, це мотив економічний, що передбачав певну охорону місцевого населення від єврейської експлуатації; по-третє, це мотив фіскальний, площина якого знаходилася в колі протидії контрабанді та незаконній торгівлі.

Що ж до євреїв Бессарабії, то за підрахунками надвірного радника П. Свіньїна на початку XIX ст. в цілому в краї мешкало майже 5 тис. євреїв [5, с. 206]. Автор стверджував, що більшість євреїв Бессарабії мешкали в її північних та центральних районах. Виникає питання, чи мешкали єврейські родини в одній з найменш заселених частин Бессарабії – Буджаку.

Як відомо, 1800 р. генерал-майора С. Тучкова було призначено начальником фортець Ізмаїл, Кілія, Браїлов. За невеликий проміжок часу він зміг відремонтувати фортеці, побудувати в них нові казарми, магазини, шпиталі тощо. Скориставшись тим, що на землі Південної Бессарабії в той час прибувало багато нових поселенців –

греків, німців, болгар, вірмен, генерал-майор за короткий термін, без допомоги держави, зміг побудувати поряд з фортецею Ізмаїл нове місто, яке згодом отримало назву Тучков [6, с. 38]. У справі, що зберігається в фондах Ізмаїльського архіву під назвою «Формулярний опис мешканців із зазначенням національного складу», що датується 1811 р., ми зустрічаємо одну з перших документально підтверджених згадок про місцевих євреїв (хоча існує думка, що перша згадка про євреїв Ізмаїла відноситься до 1769 р.).

Восени 1811 р. на території Ізмаїльської фортеці мешкало всього 32 особи єврейського походження: 8 осіб – це голови родин, 7 – самотні євреї, решта (17 осіб) – члени родин (жінки, діти). Аналіз справи дозволив з'ясувати, що більшість єврейських родин були не надто чисельними – середньостатистична родина складалася з 4 осіб. Щодо віку чоловіків цієї групи – переважна більшість (68,75%) з них мали від 20 до 29 років. Цікаво, що на відміну від представників інших етносів, що мешкали в фортеці, в єврейській общині не було чоловіків молодше 20 років і старше 50. Місцем свого попереднього перебування голови родин вказували або постійне мешкання на території фортеці Ізмаїл, або переселення з Молдавії [7, арк. 28-29 зв]. Таким чином, ми можемо констатувати, що єврейське населення на території Ізмаїла перебувало тут ще з часів турецького панування, а можливо й раніше.

Поява єврейських поселенців на території сучасного міста Кілія за твердженнями місцевих краєзнавців відноситься ще до перших століть нашої ери. На сьогодні на старому єврейському цвинтарі в Кілії збереглися погребіння, що датуються кінцем XIV – початком XVI ст. Саме в цей час Кілія досягла свого найвищого розвитку. Це місто було дійсним середньовічним мегаполісом: з населенням бл. 20 тис. та величезним торговим портом на Дунаї. До Кілії везли свої товари генуезькі, вірменські, угорські, єврейські торговці та комерсанти.

Набагато пізніше, вже в 1806 р., коли війська Російської імперії увійшли до Кілії, вона являла собою невеличке заштатне містечко, в якому мешкало понад 3 тис. осіб. 1808 р. комендант Кілії майор Лавров наказав своїм чиновникам провести перепис мешканців та

їхнього майна, за результатами якого з'ясувалося, що в місті нараховувалося 312 господарств, у яких мешкало 1500 осіб. Окрім цього в Кілії було 107 крамниць, 20 торгових складів, 4 кофейні, лазня. Щодо мешканців – більшість (77%) становили молдавани, решта українці, болгари, греки, євреї, вірмени, арнаути. Значна частина єврейського люду міста займалася торгівлею. Особливо популярною була торгівля вином та горілкою місцевого виробництва [8, с. 146-149].

Єврейські общини в Південній Бессарабії почали більш активно розвиватися після того, як 1812 р. Бессарабія була приєднана до Російської імперії. Місцеві євреї та євреї-переселенці отримали більшість тих прав, що й представники інших етнічних груп, що облаштувалися в місті.

Наступний документ, в якому ми знаходимо свідчення про перебування євреїв у Ізмаїлі – це статистичні відомості щодо кількості мешканців, розвиток промисловості та сільського господарства, стану будівель в місті та на хуторах, які датуються груднем 1817 р. У цей час на території фортеці існувало 2 єврейських молитовних будинки. В місті (яке в той час мало назву Тучков) мешкало 80 осіб єврейського походження, що становило лише 1,2% загальної кількості городян, яких, до речі, нараховувалося 6 772 особи [9, арк. 7]. На території фортеці Ізмаїл кількість євреїв становила 89 осіб. Це була третя за чисельністю група, що складала 13,4% від загальної кількості її мешканців. Небагато представників єврейського етносу мешкало на території приміських хуторів. З понад 3 тис. мешканців хуторів євреї становили лише 4 особи [10, арк. 9].

У березні 1818 р. було складено черговий звіт щодо кількості мешканців міста та фортеці, з якого ми дізнаємося, що на території фортеці залишився один дерев'яний молитовний єврейський будинок [11, арк. 41]. Щодо кількості єврейського населення: в місті, вона залишилась без змін (80 осіб), а на території фортеці дещо збільшилась – до 94 осіб. Розташування євреїв на хуторах також залишилося без змін – 4 особи мешкали на хуторі дворянки Броско (один з найближчих хуторів до міста). Таким чином, в середині 1818 р. на території міста Тучкова, фортеці Ізмаїл, найближчих хуторах мешкало 178 євреїв,

які становили 13-ту з 18-ти етнічних груп цього регіону.

У 1818 р. відбулося чергове законодавче унормування становища євреїв в регіоні. «Устав створення Бессарабської області» (1818 р.) визначав основні категорії місцевого населення, серед яких були й євреї, що поділялися на три окремі групи: купців, міщан і землеробів. Вид податків та рід діяльності прямо залежав від приналежності до названих груп. За цим документом євреям (як і місцевим циганам) заборонялося вступати на цивільну службу [12, с. 75]. Пізніше, в 1838 р., для Новоросійської губернії та Бессарабії було зроблено виняток: євреї, що мали дипломи лікарів, допускалися на службу по всіх відомствах без обмежень.

Архівні відомості за 1820 р. дозволяють нам встановити, що, з одного боку, влада не дуже люб'язно ставилася до місцевих євреїв: зі статистичних відомостей зникає єврейський молитовний будинок, замість цього спостерігається суттєве збільшення православних храмів і монастирів. А з іншого – не заважала переселенню євреїв на ці землі: загальна кількість єврейського населення суттєво збільшується й становить 364 особи обох статей [13, арк. 215 зв.].

Наведені відомості дозволяють проаналізувати господарські уподобання представників єврейської громади. Так, переважна більшість дорослого населення займалася торгівлею. В таблиці вказані наступні різновиди цієї діяльності: дрібна торгівля – 16 осіб; продаж гарячого вина – 26 осіб; крамнична торгівля – 13 осіб; утримування шинка – 9 осіб; купецтво – 6 осіб). Окрім торгівлі, частина єврейських мешканців працювали кравцями, булочниками, шевцями. І лише в однієї особи в графі заняття був запис – хлібороб [14, арк. 216].

Серед найбільш заможних мешканців міста виділялися Хайкель Майорка Абрамович (власник будинку, комори, крамниці); Журик Морткович (будинок на 6 кімнат, комора); Зельмин Булочник (власних 2-х будинків та кількох крамниць) та інші [15, арк. 6-8]. Цікаво, що деякі єврейські прізвища були пов'язані з назвою професій. Наприклад Килимник (торговець килимами), Крамник (власник крамниці), Булочник (пекар) тощо. Були свої багатії і серед мешканців

фортеці: єврей Кальман – власник будинку, крамниці, кількох комор; лікар Шультац (2 будинки). На території фортеці працювала єврейська лазня, яку утримував Лейба Косадурович [16, арк. 27 зв.-28]. У 1827 р. в Ізмаїлі постійно проживали вже 549 євреїв. Збільшення чисельності членів громади дозволило побудувати Хоральну синагогу (1825 р.).

Щодо Кілії, то в цей період вона входила до складу Ізмаїльського градоначальства. Кількість мешканців у вересні 1830 р. складала 4 146 осіб. Разом з Ізмаїлом і Рені, Кілійський порт мав тісні економічні зв'язки з російським та європейським ринками, завдяки чому поживалась торгівля на місцевих ярмарках і базарах. В містечку облаштували свої торгові представництва одеські комерсанти і купці.

Пізніше, серед місцевих купців виявляються свої лідери, серед яких ми зустрічаємо прізвища кілійського єврея Циновала; одеських комерсантів Хіопі, Метакса; єврея австрійського походження Вільдермана. Серед тих, хто оселився в Кілії в першій половині XIX ст. була родина равві Кахане, який невдовзі став найбільшим експортером кілійського зерна. Саме Кахане був ініціатором будівництва в містечку синагоги – Бейт Мідраш [17, с. 225].

Заохочувальні дії уряду сприяли тому, що за незначний час кількість єврейського населення в країні значно зросла. Так, за урядовими відомостями, за період з 1804 р. по 1824 р. чисельність єврейського населення в імперії зросла більше ніж удвічі (з 175 тис. до 400 тис. осіб) [18, с. 118]. Царський уряд розпочинає політику стримування переселенського руху єврейського населення в південні регіони держави. Окрім цього, євреям було заборонено оселятися спочатку в 25 – верстовій зоні від південно-західного кордону [19, с. 105], (потім ця відстань зросла до 50 верст) та в перспективі в'їзд на територію регіону.

До того ж, уряд продовжує загальнодержавну політику обмеження прав євреїв. За законом 1839 р. вибори до міських органів влади для євреїв повинні були проходити окремо від виборів християн. Не допускалося обрання євреїв на посади голів міст, у ратмани міських поліцій, словесні судді, члени сирітських судів та міських поліцейських управлінь, почесні піклувальники народних училищ

тощо. У 1844 р. в країні для євреїв було встановлено два нових обов'язкових податки. Це так звані коробковий: євреї повинні були платити практично за все: за вживання в їжу м'яса (його виготовлення та продаж); за спадок; за здачу в найм власних будинків і комор; за носіння єврейського одягу тощо. І свічний збір – за використання євреями суботних свічок.

Враховуючи той факт, що більшість єврейського населення займалася дрібною торгівлею та ремеслами, на поч. 30-х рр. XIX ст. царський уряд вкотре вирішив «прив'язати» євреїв до землі шляхом створення в Бессарабії єврейських землеробських поселень та надання окремих пільг їх мешканцям.

Нагадаємо, що перші землеробські колонії на Півдні України виникли на території Херсонської губернії ще в 1807-1808 рр. Надання землі здійснювалося за нормами, що діяли для російських селян – 8 десятин на душу. В Бессарабії поява цих поселень відноситься до 20-30-х рр. XIX ст.

Всього в краї існувало 16 єврейських землеробських колоній, однак жодної з них не було на землях Південної Бессарабії. Як пізніше зазначав один з офіцерів Генерального штабу, «привчити євреїв до землеробства не вдалося. Воно знаходиться в них на низькій стадії» [20, с. 172]. На поч. 40-х рр. XIX ст. влада припинила цей землеробський експеримент в Бессарабії. Хоча траплялися ще поодинокі випадки й спроби отримати землю в краї для створення нових поселень.

У поле зору автора статті нещодавно потрапила книга видання 1901 р., в якій аналізуються матеріали архіву Новоросійського генерал-губернатора (значна частина яких на сьогодні втрачена) щодо становища євреїв у регіоні. Особливу цікавість викликала розповідь про спробу створення зразкової землеробської єврейської колонії в Бессарабії. Так, на поч. 40-х рр. XIX ст. три освічених єврея: кременчуцький 1-ї гільдії купецький син Давид Зеленський; павлоградський III-ї гільдії купецький син Йосиф Рабинович; уманський городянин Яків Гольденвейзер звернулися з листом до Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора графа М. Воронцова з проханням допомогти їм у реалізації плану щодо створення на території Бессарабії

зразкової єврейської землеробської колонії. До листа було додано детальну програму та план облаштування колонії. За задумом авторів, колонія повинна була отримати назву Михаїльдорф. Для організації зразкової колонії планувалося викупити у держави 5 000 десятин землі в Бессарабії. План складався з 38 параграфів, в яких детально описувалися права та обов'язки членів майбутньої колонії. Так, передбачалося, що першими переселенцями будуть 50 єврейських родин (кожна повинна була мати 450 руб. на розвиток господарства), які будуть займатися землеробством, скотарством, садівництвом і городництвом. Автори планували введення своєрідного цензу на переселення до колонії: родина повинна була мати відповідний економічний статус, характеризуватися благонадійністю та певним освітнім цензом. У програмі чітко прописувалися обов'язки та права керівників колонії (бургомістр, раввін, скарбник).

Цікаво, що автори не побоялися висловити побажання – не призначати в колонію наглядача від уряду. Багато уваги в проекті програми було приділено вихованню та навчанню дітей. На особливу увагу заслуговують думки авторів проекту щодо перспектив поєднання понять євреї та землеробство, які не посоромилися визнати, що «євреї початку XIX ст. не займаються обробкою землі, ... вони навіть забули про це заняття, до якого втратили довіру. ... Звикнувши до дрібної торгівлі, ... боячись забобонів, вони не можуть оцінити користі від роботи на землі» [21, с. 16-23].

Запропонований план зацікавив генерал-губернатора, який направив листа Бессарабському військовому губернатору з проханням знайти вільні землі для облаштування зразкової єврейської колонії. Однак відповідь була невтішною: необхідної кількості вільної землі в Бессарабії не було. Так, мабуть одне з останніх прагнень євреїв створити зразкову землеробську колонію в Бессарабії залишилося нездійсненим. Більшість єврейського люду Південної Бессарабії зосередили в своїх руках практично всю дрібну торгівлю, поштові станції та корчми в регіоні.

Вже в 50-х рр. XIX ст. один з офіцерів Генштабу не дуже люб'язно відзивався про бессарабських євреїв, звинувачуючи їх у контрабанді, лихварстві. Він зазначав, що деякі з євреїв бе-

руть в оренду дворянські маєтки та під охороною поміщиків і дрібних земських чиновників грабують і здійснюють утиски місцевих селян. При цьому висновок, до якого приходив пан офіцер, свідчить про його зверхнє ставлення не лише до євреїв, а й до представників інших етносів, що мешкали в краї: «Вплив дрібних торговців-євреїв в Бессарабії дуже значний. Вони мають в своїх руках капітали, монополію в торгівлі й відповідно всю промисловість краю. Однак внаслідок лінощів та малоздатності місцевого населення Бессарабії, євреї тут потрібні для руху всіх галузей промисловості» [22, с. 173].

Виконавши значну частину завдань щодо заселення території Півдня України в цілому та Південної Бессарабії зокрема, царський уряд став на шлях русифікації та поступової нівеляції (хоча б і зовнішньої) різниці між різними етнічними групами, що мешкали в регіоні. Це в повній мірі стосувалося єврейського населення. Так, у цей період євреям було заборонено використання особливого одягу, а євреям – гоління голови. 31 березня 1856 р. височайший наказ вимагав перегляду всіх існуючих постанов щодо євреїв «для узгодження їх із загальними видами об'єднання цього народу з корінними мешканцями, бо ... моральний стан євреїв дозволяє це зробити» [23, с. 47].

Поступовий розвиток Південної Бессарабії в наступні роки сприяв тому, що навіть на противагу державним настановам, кількість міського населення в Ізмаїлі (в тому числі й єврейського) збільшувалась. Так, на 01.01.1856 р. в Ізмаїлі мешкало 30 746 осіб, з яких до єврейської громади належало 3 276 осіб або 10,65% від загальної кількості населення. До того ж, в місті діяла єврейська синагога, 2 молитовних єврейських будинки, було відкрито єврейську гімназію [24, арк. 12]. В Акерманському повіті мешкало 2 236 євреїв. Щодо занять представників єврейської общини – вони залишилися практично незмінними. Це була торгівля: зовнішня – вивозили за кордон зерновий хліб, пшеницю, кукурудзу, сало, шкіри; ввозили – європейські макарони, бакалійні товари, тютюн, вино. Загальна кількість євреїв в Бессарабії становила в 1858 р. 78 751 особу.

Поразка Росії в Східній війні призвела до втрати не лише міжнародного авторитету

країни, а й до втрати окремих територій. Землі Південної Бессарабії опинилися під румунською владою, яка продовжила російську «традицію» пригноблення єврейського населення в регіоні.

Єврейське населення Південної Бессарабії першої половини XIX ст. не було досить чи-

сельним. Однак євреї зробили свій, доволі помітний і органічний внесок у господарчий розвиток регіону, додавши певних рис самобутності існуючій тут різнобарвній етнічній картині. Доля бессарабських євреїв була пов'язана з усіма драматичними зигзагами історії українського народу на цих землях.

Джерела та література

1. Иванов П.А. Дело о выходящих из-за границы в Новороссийскую губернию жидях / П.А. Иванов // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1894. – Т. 17. – С. 163-185.
2. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. – Т. 2 : Бессарабская область : Ч. 2. / Сост. Ген. штаба кап. А. Защук. – 1862. – 261 с.
3. Полный хронологический сборник законов и положений, касающихся евреев с 1649-1873 гг. / упряд. В.О. Леванда. – СПб., 1874. – 188 с.
4. Хонигсман Я.С. Евреи Украины (краткий очерк истории). Общая редакция проф. Ф.Я. Горовского / Я.С. Хонигсман, А.Я. Найман. – К.: Украинско-Финский институт менеджмента и бизнеса, 1992. – Т.1. – 280 с.
5. Свиный П. Статистика. Описание Бессарабской области. Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиным, 01.06.1816 г. / Павел Свиный // Записки Одесского общества истории и древностей. – Т. VI. – 1867. – С. 175-320.
6. Коломойцев П.Т. К деятельности генерал-майора Сергея Алексеевича Тучкова по основанию города Тучкова (нынешнего города Измаил) / П.Т. Коломойцев // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1906. – Т. 26. – С. 36-44.
7. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА), ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 5. Формулярное описание жителей крепости Измаил с указанием национального состава и прежнего места жительства (1811-1812). – 29 арк.
8. Райнов Б.А. История Килии / Б.А. Райнов. – Измаил : Смил, 2008. – 367 с.
9. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 12. Ведомости о состоянии народонаселения, сельского хозяйства, промышленности, домостроения в городе и принадлежащих ему хуторах (14.10.1817 – 24.03.1818). – 63 арк.
10. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 12. Ведомости о состоянии народонаселения, сельского хозяйства, промышленности, домостроения в городе и принадлежащих ему хуторах (14.10.1817 – 24.03.1818). – 63 арк.
11. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 12. Ведомости о состоянии народонаселения, сельского хозяйства, промышленности, домостроения в городе и принадлежащих ему хуторах (14.10.1817 – 24.03.1818). – 63 арк.
12. Кузьмина С. Єврейське населення Бессарабії в першій половині XIX ст. / С.Кузьмина // Етнічна історія народів Європи. – 2012. – № 14. – С. 75-79.
13. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 33. Формулярное описание жителей города Тучкова и крепости Измаил с указанием национального состава и рода занятий за 1820 год. – 243 арк.
14. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 33. Формулярное описание жителей города Тучкова и крепости Измаил с указанием национального состава и рода занятий за 1820 год. – 243 арк.
15. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 36. Книга регистрации домовладельцев и строений города Тучкова и крепости Измаил для расквартирования воинских частей (.). – 101 арк.
16. КУІА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 51. Книга регистрации домовладельцев и строений города Тучкова и крепости Измаил для расквартирования воинских частей (.). – 142 арк.
17. Райнов Б.А. История Килии / Б.А. Райнов. – Измаил : Смил, 2008. – 367 с.
18. Борщевский А. Характеристика правового положения еврейского населения Бессарабии в первой половине XIX ст. / А. Борщевский // Сборник научных статей Института иудаики. – 2011. – Вып. II. – С. 110-126.
19. Военно-статистическое обозрение Российской империи. – Т. 11. – Ч. 3: Бессарабская область / [Сост. Ген. штаба подполк. Дараган]. – СПб.: Издание департамента Генерального штаба Военного министерства, 1849. – 162 с.

20. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. – Т. 2 : Бессарабская область : Ч. 2. /Сост. Ген. штаба кап. А. Зашук. – 1862. – 261 с.

21. Лернер О.М. Евреи в Новороссийском крае. Исторический очерк по данным из архива бывшего Новороссийского генерал-губернатора. – Одесса : Типография Г.М. Левинсона, 1901. – 239 с.

22. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. –

Т. 2 : Бессарабская область : Ч. 2. /Сост. Ген. штаба кап. А. Зашук. – 1862. – 261 с.

23. Аникин В. Ремесленники-евреи Бессарабии в XIX в. / В. Аникин // Проблемы истории и права евреев Молдовы. – Кишинев : Elan Inc SRL, 2011. – С. 43-56.

24. КУИА, ф. 514. Измаильская городская полиция (1810-1911), оп.1, д. 1, д. 320. Статистические сведения о состоянии народонаселения, промышленности, торговли (07.01.1856 г.). – 42 арк.

Лилия Цыганенко

Євреї Южної Бессарабії: особливості розселення і господарчої діяльності (перша половина XIX в.)

В статті досліджуються питання розселення євреїв на території Южної Бессарабії, в частині в містах Ізмаїл і Кілія в першій половині XIX в. На основі архівних матеріалів уточнюється кількість представителів єврейського етносу на землях регіону; особливості його розміщення; господарча діяльність і імущественне положення.

Ключевые слова: євреї, Южна Бессарабія, Ізмаїл, Кілія, торгівля, сільськогосподарська громада, господарство, чисельність.

Lilia Tsyganenko

The Jews of southern: features of settlement and economic activity (first half of XIX century)

The article examines the question of Jewish settlement in the southern Bessarabia, in particular in the cities of Izmail and Kiliya in the first half of the XIX century. On the basis of archival materials specified number of representatives of the Jewish ethnos in the lands of the region; the features of his host; economic activity and property status.

Key words: Jews, southern Bessarabia, Izmail, Kiliya, trade, agricultural commune, the farm, the number.